

A MTA BTK Magyar Őstörténeti Témacsoportja e kötetével új tanulmánygyűjtemény-sorozatot bocsát útjára. A cél – mint annyi elődünké – a korai magyar történelem minél jobb megismerése. Az út nem csupán a szoroson vett magyar vonatkozású kérdések elemzésén keresztül vezet: olyan tanulmányoknak is helyet kívánunk adni, amelyek segítenek a magyarokra vonatkozó adatok megértésében, foglalkozzanak azok látszólag bármilyen távol eső témával is. Rendkívül fontos például a sztyeppe története, amely egyfelől a magyar vándorlások hátterét képezi, másfelől viszont számos megfontolandó párhuzamot kínálhat vizsgálódásainkhoz. A kora középkori Európa pedig azért fontos, mert segít megérteni azt a közeget, amelybe Árpád népe megérkezett.

És miért Dentumoger a cím? Afféle állatorvosi ló, jelképezhetné akár a magyar őstörténet teljes problémakörét is: már magát a szót sem tudjuk megnyugtató módon értelmezni – sem nyelvileg, sem történetileg –, nem tudjuk térben és időben elhelyezni, mégis ott lebeg a tudatunkban. Fontos helyszíne lehetett az elődök történetének, itt vette feleségül Ügyek Emesét, és nemzette az első fejedelmet, Álmost. Itt álmodott Emese a leendő dinasztjáról és a leendő országról, amelynek lakói mi most vagyunk. Legalábbis a sok száz évvel később lejegyzett legendák szerint. Dentumoger éppen azt a bizsergést fejezi ki, ami az őstörténetet övezi: tudunk is róla valamit, meg nem is. És jó volna, nagyon jó volna többet tudni. Tanulmányköteteinkkel éppen ennek a törekvésnek kívánunk teret biztosítani.

Első kötetünk – a fentiek jegyében – igen sokszínű, éppúgy, ahogy terveztük. Magukról a magyarokról tulajdonképpen kevés szó esik benne, de mégis valamilyen módon minden tanulmány kapcsolódik a kérdéskörhöz. Három a sztyeppetörténet fontos eseményeit elemzi: az oguzok vándorlását, Ismail bin Ahmad számánida emír 893. évi hadjáratát, amely a magyar szakirodalomban is komoly karriert futott be, illetve a szeldzsuk törökök – számunkra fölöttébb tanulságos – horaszáni „honfoglalását”. Négy tanulmány a történelmi emlékezettel foglalkozik: hogyan látják a kazak, a kirgiz vagy a magyar énekmondók népük múltját, és hogyan írhatja át a múltat egy újfajta birodalmi emlékezet. Kettő a magyar hagyományokban nagy szerepet játszó hunokról szól: a német hagyománybeli szerepükről, illetve a Kaukázusban tovább élő töredékről. További három a népek genezisének kérdéseit taglalja más-más szempontból: hogyan írják saját őstörténetüket a horvátok; hogyan nyerték mai nevüket/neveiket a közép- és belső-ázsiai népek; hogyan látja a magyar etnogenezist egy mai magyar néprajzkutató? Két tanulmány a magyarokkal és az ő neveikkel foglalkozik: az egyik azt feszegeti, hogy miféle neveket kaptak a 10. század

második felétől az Árpád-ház keresztény férfi tagjai, a másik pedig a mára már szinte legendássá vált Kicsi és Ulu Madzsar városok nyomába ered.

MTA
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

Ára: 3700 Ft

9 789634 160960

TANULMÁNYOK A KORAI MAGYAR TÖRTÉNELEMRŐL

HORRÁSOK ÉS TANULMÁNYOK 2.
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TÉMACSOPORT

DENTUMOGER

I.

TANULMÁNYOK A KORAI MAGYAR TÖRTÉNELEMRŐL

DENTUMOGER I.

TANULMÁNYOK
A KORAI MAGYAR TÖRTÉNELEMRŐL

MTA BTK Magyar Óstörténeti Témacsoport
Források és tanulmányok 2.

Sorozatszerkesztő:
Sudár Balázs

BUDAPEST 2017

MTA BTK Magyar Óstörténeti Témacsoport
Források és tanulmányok 2.

DENTUMOGER I.

TANULMÁNYOK
A KORAI MAGYAR TÖRTÉNELEMRŐL

Szerkesztette
Sudár Balázs

MTA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
BUDAPEST 2017

A kötet megjelenését
az MTA BTK Magyar Őstörténeti Témacsoport támogatta

© MTA BTK, 2017

© Szerzők, 2017

ISBN 978-963-416-096-0

ISSN 2498-8472

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás,
a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is

Kiadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Felelős kiadó: Fodor Pál

Nyomdai előkészítés:

MTA BTK Történettudományi Intézet
tudományos információs témacsoport

Vezető: Kovács Éva

Olvasószerkesztő: Szilágyi N. Zsuzsa

Borító, tördelés: Horváth Imre

Térképek: Nagy Béla

Nyomdai munka: Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

Tartalom

HUNOK

LÓKÖS PÉTER

A hunokról és Attiláról alkotott kép német nyelvterületen a középkorban . . .	11
Az előzmények	11
A Dietrich-epika	21
A középkori német történetírás	23

NAGY KORNÉL

Izrael, a hunok püspöke	33
Bevezetés. Movsēs Daszuranc'ról és a mūról	33
Movsēs Daszuranc'i: A kaukázusi Albánia története	49

SZTYEPPETÖRTÉNET

KATONA-KISS ATILLA

A Nyugati Türk Birodalom „utódállamainak” létrejötte és megszilárdulása a 8–9. században	77
Bevezetés	77
Az események háttere: az ujugurok regionális hatalmának megszületése	78
Karlukok, kimekek, oguzok és besenyők a 8–9. században	81
A besenyők	93
Összefoglalás	100

ZSIDAI ZSUZSANNA

Ismā'īl ibn Ahmad 893. évi hadjárata és a magyar honfoglalás	109
--	-----

TÓSÉR MÁRTON

Háború Horászáért. A Szeldzsuk Birodalom születése	125
Az előzmények: a török népek iszlamizációja és az oguzok sztyepei „exodusa”	127
A helyszín és a szereplők	134
A horászáni oguzok lázadása	138
A szeldzsukok Horászába érkezésétől a neszái csatáig (1035)	141
Szübsai harcrai a szeldzsukokkal (1036–1038)	146
Maszúd harcba száll (1038–1040)	152
A „tevépásztorok” diadala: Dandánkán	159
A szeldzsuk taktikáról	164

CSIRKÉS FERENC – SUDÁR BALÁZS

Ulu Madzsar, Kicsi Madzsar és a <i>Derbend-náme</i> . A kaukázusi Madzsar nevű települések kérdéséhez	183
Kéziratok, kiadások	184
A szöveg tartalma	185
A történelmi háttér: arab–kazár háborúk	186
A <i>Derbend-náme</i> és a történeti események	189
A szöveg rétegei	191
A két Madzsar	194
Függelék I.	200
Függelék II.	214
Függelék III.	216

B. SZABÓ JÁNOS – SUDÁR BALÁZS

Az Árpád-ház férfinévéről (970–1301). 1. rész: 1–2. generáció	223
Bevezetés	223
1. generáció	227
2. generáció	233

TÖRTÉNELMI EMLÉKEZET

KÁPOLNÁS OLIVÉR

Az első lépések egy eljövendő birodalom életében	255
--	-----

CSÁJI LÁSZLÓ KOPPÁNY

Manasz – egy archaikus kirgiz hőseposz költői esztétikája	275
---	-----

MUKUSHEVA RAUSHANGUL

A kazak <i>zsyrau</i> -ok költészete és a tolgau műfaj a 15–18. században	293
--	-----

SZABADOS GYÖRGY

Országot egy fehér lóért. A „Pannóniai ének” forrásértékéről	313
Közelítések a régiekről emlékezők felé	313
A „Pannóniai ének” és Csáti Demeter	314
Mondaváltozat a krónikák időrétegeiben	318
A fehérló-monda – magyar vers és latin próza	322
Mitikus forrásérték – történeti forrásérték	330

ETNOSZ

SOMFAI KARA DÁVID

Modern török nyelvű etnoszok kialakulása Közép- és Belső-Ázsiában 343

NAGY IVÁN

Kísérlet a 10. századi Kárpát-medence etnikai rekonstrukciójára 357

Bevezető 357

A rekonstrukciós kísérletek módszerei 358

Alapfogalmak és terminológiai kérdések 361

Az őslakosság etnikai struktúrája 363

A honfoglaló magyarok etnikai struktúrája 366

A letelepült és nomád életmódot folytató civilizációk interetnikus kapcsolata a 10. században 375

A nomád és letelepült civilizációk interetnikus kapcsolatának vitatott kérdései 378

Etnikai folyamatok 10. század első felében 383

Etnikai folyamatok a 10. század második felében 389

Összefoglalás 394

LATOSINSZKY CSABA

Mítoszok, modellek és ideológiák. A horvát etnogenezis problémakörei és kutatástörténete 399

Bevezetés 399

Eredet, vándorlás, etnogenezis 404

Konklúzió 433